

پژوهشی در تئاترهای رومی در شمال و غرب سوریه

محمد رشید لبنیه^۱

رضا مهرآفرین^۲

چکیده:

تئاتر، یکی از بناهای کاربردی است که در تمدن‌های باستانی حوزه فرهنگی غرب ساخته می‌شد و به دلیل تحولات فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و فنی در طول زمان توسعه یافته است. تئاتر یکی از فضاهای کارکردی می‌باشد که علیرغم پیشرفت بسیار زیاد در تفکر معماری، تحت تأثیر جریان‌های مختلف قرار نگرفته است. بنای این نوع سازه، توسط یک عامل اصلی مشخص می‌گردد. این عامل، تحقق الزامات عملکرد اصلی تئاتر یعنی دیدن، شنیدن، گفتن و غیره بود که با گذشت زمان چندان تغییر نکرده است. بنابراین، تاکنون شکل سنتی تئاتر به همان شکل اصلی و اولیه خود باقی مانده است.

ساخت تئاترهای سوریه در دوره تسلط رومی‌ها بر این سرزمین، از نیمه دوم قرن اول میلادی تا نیمه دوم قرن سوم میلادی رونق گرفت و از آنجا که به عنوان یکی از عناصر اصلی شهرها در نظر گرفته می‌شد، از اهمیت زیادی برخوردار بود. این تئاترها در نزدیکی خیابان‌های اصلی یا مراکز شهرها ساخته می‌شدند و اندازه آن با توجه به اهمیت هر شهر متفاوت بوده است. بین اندازه تئاتر و اندازه شهر نیز تفاوت وجود داشت. علاوه بر این، معمار بعضی اوقات در ساخت آنها از دامنه‌های تپه‌های مشرف بر شهرها استفاده می‌کرد.

تئاترهای رومی در مناطق شمالی و غربی سوریه و در داخل شهرها ساخته شده‌اند که ویژگی متمایزی از دیگر بناها به دست آوردند و از نظر سیاسی، نظامی و اقتصادی و غیره شکل متفاوتی داشتند. به همین دلیل ساخت تئاتر در این شهرها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود؛ مانند تئاتر لائودیسیه (لاذقیه)، افامیا (قلعه مضیق)، النبی هوری (سیروس/ شهر کوروش).

واژه های کلیدی: تئاتر، امپراتوری روم، سوریه، جبله، افامیا.

^۱ دانشجوی ارشد، گروه باستان‌شناسی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (mohamed.rasheed14061990@gmail.com).

^۲ پروفسور، گروه باستان‌شناسی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (reza.mehrafarin@gmail.com).

مقدمه:

تئاتر، بناهای نیم دایره‌ای هستند که در سراسر امپراتوری روم ساخته شده‌اند و امروزه می‌توان آنها را در اروپا و خاورمیانه مشاهده کرد. برخی از آنها هنوز در کنسرت‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. تقریباً همه تئاترهای رومی و تئاترهای کنونی به تئاتر پمپئی که اولین تئاتر رومی است؛ شباهت دارند.

ساخت تئاترهای سوریه در دوره تسلط رومی‌ها بر این سرزمین و در دوره‌ای بین نیمه دوم قرن اول میلادی تا نیمه دوم قرن سوم میلادی رونق گرفت و از آنجا که از عناصر و تأسیسات اصلی هر شهر محسوب می‌شدند، اهمیت زیادی پیدا کردند و به گونه‌ای ساخته می‌شدند که امکان برقراری ارتباط آنها با ساختمان‌های اصلی شهر، از جمله ساختمان‌های تفریحی و فرهنگی را بوجود می‌آورد. این امر به دلیل هم‌جواری بناهای مذکور با خیابان‌های اصلی یا زمین‌های مسابقه، حمام‌ها و غیره بوده است. محل ساخت این ساختمان‌ها با توجه به اهمیت شهر متفاوت بود و بین اندازه تئاتر و اندازه شهر نیز هماهنگی وجود داشت.

تئاترهای رومی در شمال و غرب سوریه:

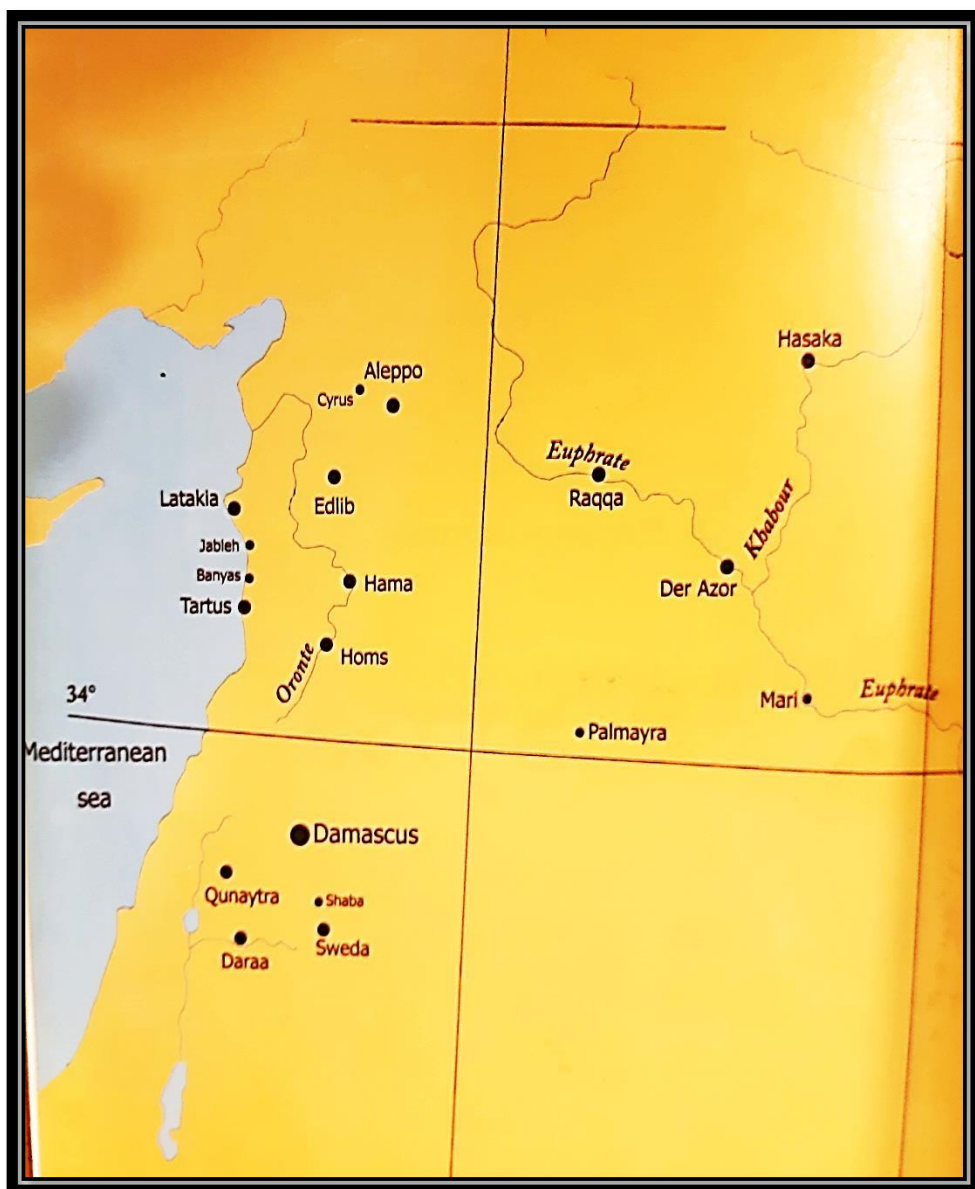
تئاترها در مناطق شمالی و غربی در داخل شهرهایی ساخته شده‌اند که دارای ویژگی متمایزی از دیگر تئاترها بوده و از نظر سیاسی، نظامی یا اقتصادی دارای موقعیت مهمی بوده‌اند؛ بنا بر این، ساخت تئاتر در آنها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود. این موضوع را می‌توان در لائودیسیه، افامیا و منطقه النبی هوری مشاهده نمود (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۳۹).

۱- تئاتر لاذقیه:

پنج شهر با نام لاذقیه وجود دارد که بنای آنها به سلوکوس یکم، نیکاتور (۳۱۲-۲۸۰ قبل از میلاد)، بنیان‌گذار سلسله سلوکیان یونان در لوانت و آسیا باز می‌گردد. وی نام این شهرها را از نام مادرش، لائودیسیه گرفته است.

شهر لاذقیه، بندر اصلی سوریه و مرکز استان لاذقیه در ساحل مدیترانه قرار دارد (نقشه شماره ۱). این شهر پیش از قرن سوم قبل از میلاد ساخته شده و سلوکوس نیکاتور بسیاری از بناهای مورد نظر خود را در آن ساخته است. لاذقیه از درگیری‌های زیادی در میان رهبران روم رنج برده است. چنان که گاهی ویران و گاهی دیگر، مجدداً بازسازی شده است. در زمان سلطنت سپتیموس سوروس، روم به دوران طلایی خود رسید. وی به این شهر، مرتبه (متروپلیس یا کلان‌شهر) به معنی شهر اصلی را داد و امتیازات شهرهای رومی را به آن اعطا نمود. در آن دوره خیابان‌های شهر لائودیسیه گسترش یافت و با ردیفی از ستون‌ها تزئین گردید و طاق مربع (تتراپیلون) در آن ساخته شد که تاکنون در یکی از خیابان‌های آن باقی و پابرجا مانده است. این شهر شاهد تحولات دیگری در دوران سلطنت امپراتور بیزانس ژوستینیان بود؛ به طوری که صومعه الفاروس در آن ساخته شد. این صومعه اهمیت فرهنگی خاصی داشت. اعراب در سال ۶۳۷ میلادی تحت رهبری عباده بن صامت انصاری لاذقیه را فتح کردند.

(الشهابی، ۲۰۰۶: ۲۲۵).

نقشه شماره ۱: موقعیت جغرافیایی شهرهای مهم در سوریه (Jamous, 2012: 6).

تئاتر لاذقیه را امپراتور آگوستوس بنا کرده است (Sear, 2006: 321). این تئاتر در ضلع شرقی شهر واقع شده و مماس با باروی آن است. قطر آن را در حدود ۱۰۰ متر تخمین زده‌اند. به جز قسمت‌هایی از پله‌ها که در شیب تپه ساخته شده و برخی از سنگ‌ها که در انتهای تئاتر قرار داشتند، چیز دیگری از آن باقی نمانده است. فرض بر این است که این تئاتر هیچ ورودی پشتی نداشته است؛ زیرا مماس با باروی شهر است و ورودی‌های آن در اطراف تئاتر قرار دارد (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۳۹).

۲- تئاتر بانپاس:

بانپاس یک شهر و بندر ساحلی در استان طرطوس است. این بندر در شمال و در نزدیکی شهر طرطوس و در فاصله ۳ کیلومتری از آن قرار دارد (نقشه شماره ۱). پیشینه تئاتر بانپاس به دوره رومی‌ها در قرن دوم میلادی باز می‌گردد و مشخص گردیده است که شکل آن بیضوی بوده و از نه ردیف صندلی تشکیل می‌شده است، در حالی که قطر تئاتر به ۱۵ متر می‌رسید و از سنگ آهک سخت تراش خورده با تکنیک عالی هنری ساخته شده است (شکل شماره ۱).

شکل شماره ۱: تئاتر بانپاس (Jamous, 2012: 54).

در وسط تئاتر، یک نرده سنگی قرار دارد که با دقت زیادی کار شده است. ارتفاع آن ۸۰ سانتی متر و هر ردیف صندلی حدود ۵۰ سانتی متر از ردیف صندلی بعدی فاصله دارد و عرض آن ۸۰ سانتی متر می باشد. کف آن با کاشی های سنگی دارای دانه های بلور کاشی کاری شده است (Jamous, 2012: 53-56).

۳- تئاتر جبله:

جبله شهری باستانی در سواحل سوریه در استان لاذقیه (نقشه شماره ۱) است. قدمت شهر باستانی جبله به زمان کنعانیان باز می گردد. این شهر در گذشته به کابالا معروف بوده و نام آن در برخی بناهای باستانی مربوط به پادشاهی اوگاریت در این محل، ذکر شده است. جبله زمان طولانی تحت سیطره آشوریان بود و پس از آن جزو پادشاهی ارواد فینیقی قرار گرفت. این شهر با بیش از سه هزار سال، نام اصیل شرقی خود را با اندکی تحریف حفظ کرده است. متون اوگاریتی آن را به نام جبعلا به معنای چاه عمیق به دلیل پایین بودن سطح آب زیر زمینی و عمق چاه های آن ذکر کرده اند. در دوره های هلنیستی، رومی و بیزانسی، به دلیل عدم وجود حرف «ع» در زبان های یونانی و لاتین، نام آن به شکل کابالا تلفظ می شد (المبض، ۲۰۱۸: ۱۱).

اطلاعات دقیقی در مورد تاریخ ساخت تئاتر جبله وجود ندارد. برخی از محققان ساخت آن را به دوران سلطنت امپراتور بیزانس ژوستینیان ۵۲۷-۵۶۵ میلادی می دانند (غلاونجی، ۱۹۸۵: ۲۱۶ و خیربک، ۲۰۱۴: ۴۷) و برخی معتقدند که این بنا توسط امپراتور سپتیمیوس سوروس در سال ۱۹۳-۲۱۱ میلادی ساخته شده است (أبونقطه، ۲۰۰۲: ۷۰-۷۱). از جزئیات معماری و از اولین نتایج حفاری ها می توان تاریخ ساخت آن را با احتمال حدود سال های ۱۹۳-۲۳۵ میلادی و در زمان دودمان سورانی دانست (Patricio&Stevens, 2003: 1601).

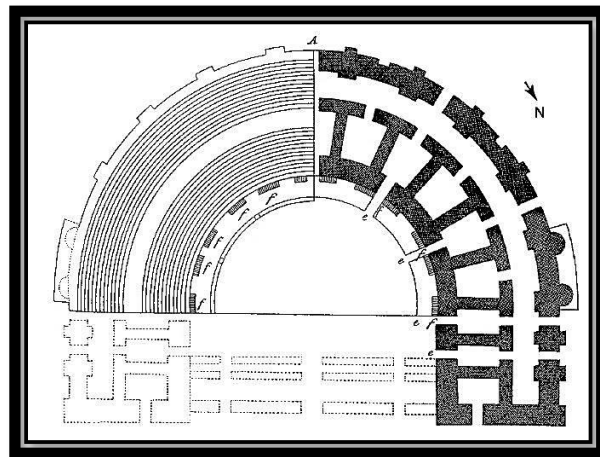
بیشتر تاریخ نویسان و باستان شناسانی که از کابالا بازدید کرده و برخی از آثار باستانی و ویرانه های آن را مورد مطالعه قرار داده اند، با این نظریه موافقت می کنند که این بنا در ابتدای قرن دوم میلادی ساخته شده است (غلاونجی، ۱۹۸۵: ۲۱۶).

تئاتر جبله در دوران تسلط رومی ها، بر روی خرابه های یک معبد فینیقی بنا شد (المبض، ۲۰۱۸: ۱۱). تئاتر در مرکز و در بخش شرقی و قدیمی شهر و در امتداد برج و باروی رومی ها واقع شده است (خیربک، ۲۰۱۴: ۴۷). این تئاتر از این نظر با تئاترهای درعا و تدمر همسانی دارد. از آن جایی که تئاتر مذکور در منطقه مسکونی و مرکز شهر جدید قرار گرفته است؛ ساکنان جبله در قرن نوزدهم میلادی از سنگ های آن در ساخت و ساز بناهای خود استفاده کردند (مقداد، ۲۰۰۹: ۱۲۳-۱۳۹).

تئاتر جبله یک بنای استثنایی فرهنگی و تمدنی است و نمایانگر یک دولت پیشرفته از فرهنگ و اندیشه‌ی والا است. سنگ‌های این تئاتر، تاریخ منطقه را بازگو می‌کند و یکی از بناهای مهم تاریخ سوریه است. بیزانسی‌ها، تئاتر جبله را به یک قلعه دفاعی از شهر در زمان فتوحات عربی و اسلامی تبدیل کردند (المیض، ۲۰۱۸: ۱۱). به نظر می‌رسد که در دوره‌های اسلامی از این تئاتر به عنوان قلعه استفاده می‌کردند. زیرا معاویه، قلعه‌ای در جبله و در خارج از قلعه قدیمی رومی‌ها ساخت. به نظر می‌رسد که حتی در دوره جنگ‌های صلیبی، ایوبی و مملوکی نیز قلعه سالم بوده است.

پس از خروج فرانسوی‌ها، دولت سوریه تلاش کرد تا سالن تئاتر را اکتشاف و مرمت نماید. از این رو، طی سال‌های ۱۹۵۲ - ۱۹۵۰، کار اکتشاف انجام و گورستان‌ها و سازه‌های مدرن ساخته شده بر روی آن برداشته شد. در جریان نخستین حفاری‌ها، پله‌های تئاتر و پله‌های آن نمایان شد (خیریک، ۲۰۱۴: ۵۲).

تئاتر جبله مانند سایر بناهای این شهر بر روی زمین قرار دارد (خیریک، ۲۰۱۴: ۵۰) و جهت آن به سمت شمال است (Patricio&Stevens, 2003: 1601). این تئاتر نیز مانند سایر تئاترها، متشکل از محل نشستن تماشاچی‌ها، سکوی خطابه، صحنه نمایش، نمای آن، پشت‌صحنه‌ها، ارکستر، درها و راهروها و ورودی‌ها در دو طرف صحنه است (شکل شماره ۲) (أبونقطه، ۲۰۰۲: ۷۰).

شکل شماره ۲: طرح تئاتر جبله (Sear, 2006: 321).

ساختمان تئاتر جبله از سه طبقه تشکیل شده که فقط دو طبقه از آن باقی مانده است؛ در حالی که طبقه سوم علاوه بر بخش شرقی، به دلیل دو زمین لرزه ویرانگر ریزش کرده که قوی‌ترین آن در سال ۷۴۰ میلادی اتفاق افتاده است. مصالح تئاتر از سنگ آهک با ابعاد نسبتاً بزرگ است. قطر تئاتر جبله ۱۱۵ متر و شامل ۱۷ دروازه و یک سکوی خطابه به ارتفاع ۱۴۰ سانتی‌متر از کف تئاتر و با طول تقریبی بیست متر است (أبونقطه، ۲۰۰۲: ۷۰-۷۱). تئاتر از دو بخش اصلی مقابل هم تشکیل شده است؛ محل نشستن تماشاچی‌ها در ضلع جنوبی آن و صحنه در ضلع شمالی و در وسط آنها ارکستر به قطر ۲۱٫۵ متر واقع شده است (غلاونجی، ۱۹۸۵: ۲۱۸). این تئاتر به صورت هندسی دقیق بر روی یک سری از طاق و قوس ساخته شده است. طبقه پایین از ۱۳ ردیف صندلی و بخش میانی از ۱۲ ردیف تشکیل شده است، در حالی که از طبقه بالایی تنها چهار ردیف صندلی باقی مانده است. اعتقاد بر این است که مجموع تعداد کل ردیف صندلی‌ها، ۳۵ ردیف بوده که آخرین ردیف از صندلی‌ها ممکن است به یک رواق ستون‌دار مسقف، مانند تئاتر بصری منتهی می‌شده و امکان تحرک و ارتباط را درون تئاتر و پله‌ها به واسطه رواق اصلی فراهم می‌ساخته است (خیریک، ۲۰۱۴: ۴۹).

بر روی سکوی خطابه، طاقچه‌های مستطیلی و گرد و حاشیه زینتی روی صحنه دیده می‌شوند (غلاونجی، ۱۹۸۵: ۲۱۸). این در حالی است که اتاق‌های سخنوران زیر صحنه قرار داشته و دارای هفت در بوده‌اند که از طریق دو در ورودی در دو طرف که بسته بوده‌اند به یک راهرو طولانی به ارکستر متصل می‌شدند (شکل شماره ۳) (خیریک، ۲۰۱۴: ۵۲-۵۰).

تئاتر با بسیاری از ردیف‌های صندلی، راهروهای شعاعی و نیم‌دایره‌ای، پله‌های داخلی و خارجی و همچنین راهروهای زیادی که بخش‌های تئاتر را از هم جدا می‌کنند و روند حرکت درون تئاتر را تسهیل می‌سازند، مجهز شده است (شکل شماره ۳).

شکل شماره ۳: تئاتر جبلة، بخش‌های مختلف تئاتر (جوریه، ۲۰۱۸).

این تئاتر حدود ۸۰۰۰ نفر تماشاگر^۱ را در خود جای می‌داد. نکته قابل ذکر آن است که ساختار آن از نظر تکیه بر سیستم قوس‌ها برای حمل ردیف صندلی‌های تئاتر، مانند تئاتر بصری است (أبونقطه، ۲۰۰۲: ۷۰ و العش، ۱۹۶۰: ۹۲). ساختمان‌هایی که در داخل آن و در محل ارکستر بنا شده بودند، برداشته شده و فرض بر این است که به دلیل شباهت آشکار با ترتیب ردیف‌ها و همچنین استفاده از سنگ مرمر در برخی قسمت‌ها، به شدت تحت تأثیر تئاتر هلنیستی قرار داشته است (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۴۰).

۴- تئاتر افامیا:

افامیا شهری یونانی - رومی در شمال غربی حمه است که در فاصله پنجاه و یک کیلومتری آن قرار دارد. این شهر در کنار قلعه المضیق و رودخانه العاصی واقع شده است (نقشه شماره ۲) (زکریا، ۱۹۵۷: ۹۶-۹۷ و زهدی، ۱۹۵۶: ۵۱-۵۲). در هر دو دوره هلنیستی و رومی، افامیا به دلیل مراتع غنی و موقعیت جغرافیایی یکی از چهار شهر مهم سوریه بوده و این مکان در هنگام سفر اسکندر از لوانت به مصر و فتح ایران نقطه توقف او بوده است. اسکندر در محلی که امروزه با نام افامیا یا قلعه المضیق شناخته می‌شود، بخشی از ارتش مقدونی را مستقر ساخت و شهری جدید پس از پایتخت پدرش در مقدونیه، به نام «بیلا» پایه‌گذاری کرد. بیلا در زمان سلوکوس نیکاتور، جانشین اسکندر در آسیای صغیر و سوریه بزرگ، از یک شهر نسبتاً کوچک مقدونیه‌ای به یک مرکز عمده ارتش سلوکی تبدیل شد. سلوکوس یکم، نام شهر را از بیلا به افامیا یا ابامیا به نام همسرش تغییر داد (Finlayson, 2012: 282).

^۱ برخی از محققان و پژوهشگران باستان‌شناسی خاطرنشان می‌کنند که تئاتر جبلة تنها می‌توانسته ۷۰۰۰ تماشاگر را در خود جای دهد (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۴۰).

نقشه شماره ۲: نقشه منطقه سوریه-فلسطین در زمان هلنیسم و روم
(Dentzer-Feydy, Vallerin, Fournet, Mukdad, & Mukdad, 2007: XVI)

افامیا در دوران سلوکیان بر اساس بهترین شرایط ممکن برای ساخت شهرها در آن دوران ساخته شد. این شهر یک مکان استراتژیک مهم برای ارتشیان و کاروان‌ها بود؛ زیرا با جاده‌های آسفالت‌گسترده‌ای که بقایای آنها هنوز هم وجود دارد، به سایر شهرهای بزرگ متصل می‌شد (قنباز، ۱۹۸۳: ۳۶-۳۷). مساحت شهر تقریباً هفت و نیم هکتار است (شارل‌بالتی، ۱۹۸۳: ۲۹۳).

از ابتدای قرن دوم میلادی، خیابان بزرگی در شهر ساخته شد که رواق‌هایی در آن قرار داشت. این خیابان که شریان بزرگ شهر بود از شمال تا جنوب کشیده شده بود. منبع آبرسانی شهر، کانالی است که از سال ۴۷ میلادی و از چشمه‌ای واقع در حدود ۸۰ کیلومتری افامیا برای انتقال آب به شهر استفاده می‌شده است. افامیا در طول قرن پنجم و ششم میلادی و در دوره بیزانس به درجه بالایی از رشد رسید؛ اما جنگ‌های پارسیان همراه با زمین لرزه‌های شدید بعداً باعث ضعف شهر در برابر حمله اعراب در سال ۶۳۸ میلادی شد (Vannesse, et al. 2014: 245).

تئاتر افامیا در خارج از باروهای شهر و در بالای بخشی از باروی هلنیستی به سمت جنوب آکروپولیس در مکانی شگفت‌انگیز و در حاشیه دره عاصی (Balty, 1988: 94 & Sear, 2006: 317)، ساخته شده که از یک شیب طبیعی به سمت دره غاب برای ساخت آن استفاده شده است. از این رو، گرچه یک بنای رومی محسوب می‌شود؛ اما چگونگی ساخت آن بر اساس روش یونانی بنا شده است (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۳۹).

همچنین در غرب شهر، ویرانه‌های یک تئاتر بزرگ رومی با یک حیاط بزرگ و وسیع و دارای چند طبقه با یک ردیف ستون کشف گردید. محل نشستن تماشاچی‌ها، که صندلی‌های آن از سنگ‌های متحرک ساخته شده بود و هزاران تماشاگر در تعطیلات و مهمانی‌ها در آن جا حضور پیدا می‌کردند، از دیگر آثار محل است (زکریا، ۱۹۵۷: ۹۶-۹۷).

از دیگر آثار بدست آمده از این تئاتر، قسمت‌هایی از دیوارهای واقع در بخش شرقی محل نشستن تماشاچی‌ها، بخشی از ورودی شرقی و بخش دیگری از سکوی خطابه و بخش‌هایی از تئاتر نیز کشف شدند (شکل شماره ۴) (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۳۹).

شکل شماره ۴: تئاتر افامیا؛ محل نشستن تماشاچی‌ها، ارکستر و سکوی خطابه (Finlayson, 2012: 305).

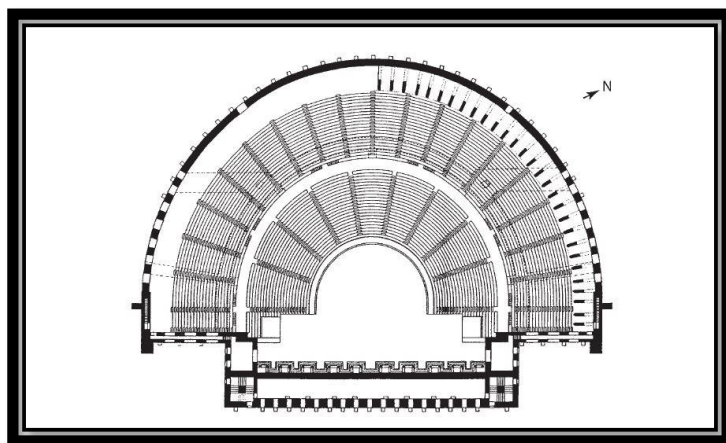
کاوش‌های اولیه که توسط گروه امریکایی - سوری در افامیا از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۰ انجام شد، نشان داد که این تئاتر بزرگ رومی با داشتن جریان آب مرکزی، مکانی برای برگزاری نبردهای دریایی^۲، سرگرمی‌ها و همچنین جشنواره‌های آبی بوده است. کاوش‌ها نشان داد که سیستم توزیع آب در تئاتر برای این منظور بوده است. زیرا بقایایی کاملاً سالم از تنبوشه‌های سفالی مربوط به دوره رومی‌ها در محل یافت شد. با این حال، کاوش‌های بعد در سالن‌های تئاتر در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ تعدادی از ویژگی‌های منحصر به فرد مهار آب باران را در محل آشکار ساخت (شکل شماره ۵) (Finlayson, 2012: 277-290).

شکل شماره ۵: تئاتر افامیا، آبراهه (Finlayson, 2012: 303).

² Naumachiae.

همان گونه که قبلاً اشاره شد، تئاتر افامیا در غرب شهر و در جنوب تقاطع دوم واقع شده است و به شکل یک نیم‌دایره با قطری در حدود ۱۳۰ متر است^۳ (شکل شماره ۶) (Sear, 2006: 317). تئاتر افامیا بزرگ‌ترین تئاتر در شرق سوریه به حساب می‌آید (Frézouls, 1959: 214) و تقریباً برابر با تئاتر پمپی است (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۳۹).

شکل شماره ۶: طرح تئاتر افامیا (Finlayson, 2012: 295).

جانین و جان شارل‌بالتی اشاره کرده‌اند که تئاتر افامیا یکی از بزرگ‌ترین تئاترهای جهان باستان محسوب می‌گردد. به عنوان مقایسه، تئاتر اورانج ۱۰۳ متر و تئاتر سابراثا که بزرگ‌ترین تئاتر در آفریقا است، ۹۲٫۶۰ متر قطر دارد. قطر تئاتر بصری ۹۰ متر است. در هر صورت، تئاتر افامیا بزرگ‌ترین تئاتر رومی در سوریه است (شارل‌بالتی، ۱۹۹۹: ۴۳). با وجود خرابی تئاتر، می‌توانیم دیوار پشت صحنه را تشخیص دهیم^۴، بدین شکل که علاوه بر قسمت‌های پایین تئاتر، دو راهرو یکی شرقی و دیگری غربی وجود دارد. محل نشستن تماشاچی‌ها در این تئاتر، ۱۳۹ قدم به سمت شمال است (Sear, 2006: 317)؛ و از چند طبقه مجزا توسط راهروهای نیم‌دایره شکل تشکیل شده است که به ورودی‌های جانبی متصل می‌شوند. همچنین یک راهروی دیگر نیز در طبقه فوقانی وجود دارد. با استناد به قسمت باقیمانده تئاتر در ضلع شرقی، می‌توان گفت که محل نشستن تماشاچی‌ها در قسمت پایین تئاتر از ۱۱ ردیف صندلی^۵ تشکیل شده و از طریق ارکستر یا راهروها می‌توانستند به آن دسترسی داشته باشند. این ساختمان به دوران امپراتور مارکوس اوریلیوس برمی‌گردد^۶ (قادوس، ۲۰۰۰: ۶۰).

از برجسته‌ترین ویژگی‌های آن می‌توان به حیاط بزرگ و وسیع و دارای چندین طبقه که توسط یک ردیف ستون و صحنه بزرگ احاطه شده است، اشاره کرد که صندلی‌های آن از سنگ‌های عظیم تراشیده شده‌اند. سکوی خطابه عریض و عناصر تزئینی آن نمایانگر صحنه‌های مربوط به پرستش باخوس، خدای شراب بوده است (قنباز، ۱۹۸۳: ۴۳).

این تئاتر بزرگ تا قرون وسطی حفظ شده بود؛ اما پس از آن به دلیل مجاورت با قلعه، در معرض تخریب قرار گرفت و سنگ‌های آن پس از زلزله سال ۵۵۲ هجری قمری / ۱۱۵۷ میلادی یعنی در دوره عثمانی‌ها به قلعه خان بزرگ منتقل شد. به همین دلیل بسیاری از ویژگی‌های این تئاتر که قبلاً در جریان تعطیلات و جشن‌ها، ده‌ها هزار تماشاگر را در خود جای می‌داد، از بین رفت (أبونقطه، ۲۰۰۲: ۷۲-۷۱ و قنباز، ۱۹۸۳: ۴۳). شیب زمین به سمت دره جنگلی یکی از ویژگی ممتاز آن جهت ساخت تئاتر به حساب می‌آید. این وضعیت لذت تماشاگران را که در قسمت بالای تئاتر، منظر فوق‌العاده زیبای دره جنگلی و قلعه المضیق واقع در ارتفاع زیاد صحنه‌ها را تماشا می‌کردند، دوچندان می‌کرد (قادوس، ۲۰۰۰: ۶۱-۶۰).

^۳ برخی از دانشمندان باستان‌شناسی اظهار داشته‌اند که قطر تئاتر بالغ‌بر ۱۳۵ متر بوده است (شارل‌بالتی، ۱۹۸۳: ۲۹۳) و در منابع دیگر قطر تئاتر بالغ‌بر ۱۳۹ متر ذکر شده است (Finlayson, 2012: 278).

^۴ احتمالاً بیشتر از ۱۴۵ متر (Finlayson, 2012: 278).

^۵ ابعاد هر ردیف صندلی (۰/۴۱ * ۰/۸۱ متر) (Sear, 2006: 317).

^۶ قدمت ساختمان تئاتر به دوره زمانی بین (۱۶۱-۱۶۸ میلادی) برمی‌گردد (قنباز، ۱۹۸۳: ۴۳).

نبی هوری (سیروس)، در ۷۰ کیلومتری شمال غربی شهر حلب (به نقشه شماره ۱ مراجعه کنید) و در ساحل رود الصابون در محلی با موقعیت جغرافیایی با استحکامات و دژهای طبیعی متشکل از دو فلات و یک دشت قرار گرفته است. شهر سیروس به دو قسمت؛ شهر کم ارتفاع و شهر مرتفع تقسیم می‌شود. بخش مرتفع شهر شامل قلعه و بناهای ساخته شده در دامنه آکروپولیس و همچنین دیوارهای ساخته شده از سنگ تراشیده است که کل شهر را احاطه کرده‌اند (عبدالمسیح و کیناوی، ۲۰۱۲: ۱۴۹). قدمت این شهر به دوره بیزانس برمی‌گردد که در پایه‌های یک باروی هلنیستی بنا شده است. سیستم پدافند آن از باروها، برج‌ها و یک قلعه اسلامی تشکیل شده است (عبدالمسیح، جولان و شیب، ۲۰۰۸: ۲۱۵).

منطقه غربی استان حلب یک منطقه کشاورزی حاصلخیز است که به دلیل کشت انگور و زیتون؛ تولید شراب و روغن مشهور است و این محصولات به خارج از کشور صادر می‌شود (أبونقطه، ۲۰۰۲: ۷۲). تاریخ ساخت و ساز شهر سیروس را به سلوکوس نیکاتور (۳۱۲-۲۸۰ قبل از میلاد) نسبت می‌دهند. این شهر در دوره هلنیسم و با نسبت دادن به یکی از شهرهای مقدونیه، به کروس معروف بوده است. با ورود پمپی رومی به شرق در سال ۶۴ قبل از میلاد، سیروس بخشی از استان سوریه‌ی روم شد و شامل یک پادگان نظامی مهم برای پشتیبانی از ارتش روم در نبرد علیه اشکانیان تا پایان قرن سوم میلادی بشمار می‌رفت. در دوره بیزانس، زندگی در آن ادامه داشت و نقش مذهبی و نظامی مهمی داشته است. ژوستینیان در سال‌های ۵۲۷-۵۶۵ میلادی شهر را بازسازی و استحکام بخشید و یک لشکر نظامی و بسیاری از ساختمان‌ها را در آن ایجاد کرد. نیروهای اسلامی در سال ۶۳۶ میلادی وارد این شهر شدند و حضورشان تا انهدام و خرابی آن در سال ۱۱۵۰ میلادی توسط نورالدین زنگی ادامه یافت (عبدالمسیح، جولان و شیب، ۲۰۰۸: ۲۱۵).

طرح شهر پایینی سیروس در یک شبکه مستطیلی توسعه یافته از خیابان‌های اصلی تشکیل می‌شود. به نظر می‌رسد طرح هیپوداموسی در دوره رومی‌ها و بیزانسی‌ها بسیار مورد احترام بوده است (AbdulMassih, Benech & Gelin, 2009: 201). تتاتر سیروس، در مرکز شهر و در غرب خیابان اصلی قرار دارد و جهتش از شمال به جنوب است (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۴۰). این تتاتر که در نیمه دوم قرن دوم میلادی ساخته شده است، دارای قطری برابر با ۱۱۴ متر است و بنا بود در دو طبقه توسعه یابد (AbduulMassih, 2012: 316). این تتاتر در دامنه آکروپولیس ساخته شده و در ۱۰۰ متری خیابان اصلی قرار دارد. بنابراین یکی از بزرگ‌ترین نمونه‌ها در سوریه پس از تتاتر افامیا بشمار می‌رود (AbduulMassih & Al-shbib, 2016: 364). در ساخت این بنا از سنگ آهک استفاده شده است که با دقت تراشیده شده و از چندین بخش اصلی تشکیل شده است. سکوی خطابه، پشت صحنه، ارکستر و درها و ورودی‌ها و شاید بتوان گفت بهترین بخش‌ها از قسمت‌های باقی مانده تتاتر باشد (أبونقطه، ۲۰۰۲: ۷۲).

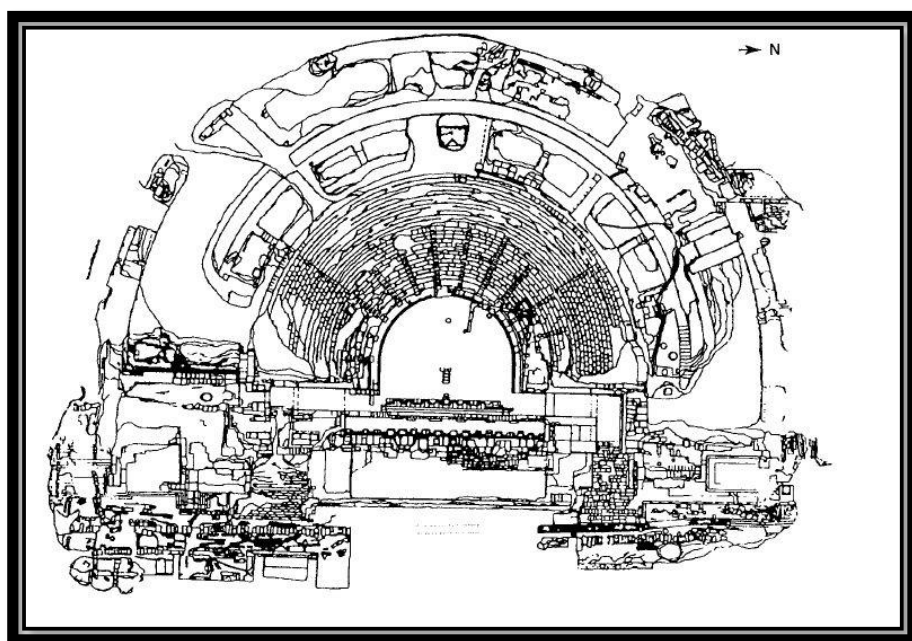
بخش پایین تتاتر شامل ۲۵ ردیف صندلی است که ۱۴ ردیف آن هنوز در وضعیت خوبی قرار دارند. در بخش پایین محل نشیمنگاه تماشاچی‌ها، یک راهرو نیم‌دایره‌ای وجود دارد که از بیرون توسط یک شیب و از داخل با صندلی‌هایی محدود شده است. پشتی و دسته‌های صندلی‌ها به شکل دلفین تراشیده شده است. برخی از این صندلی‌های سنگی دارای کتیبه‌هایی هستند که نام کسانی که روی آنها می‌نشستند، حکاکی شده است.

قسمت فوقانی تتاتر شامل یک راهرو نیم‌دایره‌ای است که با فضای بیرون و پلکان‌ها از طریق دالانه‌ای نیم دایره‌ای از سنگ آهک اتصال می‌یابد. دیوار تتاتر به شکل مستقیم است. این سبک یادآور سبک تتاترهای آسیای صغیر است؛ در حالی که نمای صحنه دارای عرض واضح و ارتفاع کمی است که هیچ ارتباطی با تتاترهای آسیایی ندارد و شامل یک گروه از طاقچه‌های زیبا، با جزئیات دقیق است (شکل شماره ۷) (القیم، ۱۹۹۲: ۱۱۷-۱۱۶).

در مورد ارکستر، یعنی مکان نیم‌دایره‌ای بین صحنه تتاتر و نشیمنگاه تماشاچیان باید گفت که از ردیف‌های اول با یک مانع و یک راهرو سنگفرش شده، جدا شده است (شکل شماره ۸) (القیم، ۱۹۹۲: ۱۱۶).

شکل شماره ۷: تئاتر سیروس، ارکستر و محل نشستن تماشاچی (Syria World Heritage Sites Report, 2014).

شکل شماره ۸: طرح تئاتر سیروس (Sear, 2006: 318).

در هر طرف صحنه یک اتاق کوچک با ورودی‌های ثانویه نامتقارن وجود دارد. در مرکز ارکستر یک مذبح شش ضلعی وجود دارد که دارای تصاویر برخی از خدایان است. به دلیل تحریف صورت گرفته در دوره‌های تاریخی اولیه مسیحیان شناسایی این اشکال دشوار است (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۴۰).

اما آنچه توجه بازدید کننده را به تئاتر قلعه نبی هوری جلب می‌کند، دروازه‌های قوسی بزرگ از سنگ‌هایی به اشکال و اندازه‌های مختلف است که بر اساس یک سبک هیجان‌انگیز در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند (آبونقطه، ۲۰۰۲: ۷۲). یک کانال سفالی در محل تئاتر کشف شد که آب تمیز را از شهر فوقانی به منظور تمیز و مرطوب نگه داشتن فضای تئاتر به این محل می‌رساند (مأمون، ۲۰۰۹: ۱۴۰).

در منطقه‌ای نه چندان دور از قلعه و تئاتر نبی هوری، اماکن و بناهای مهم باستانی و تاریخی مانند قلعه سیمئون، جاده‌ها و کلیساهای بیزانسی و همچنین تپه باستانی عین‌داره قرار گرفته‌اند. جایی که مجسمه‌های آرامی فراوانی که قدمت آنها به قرن نهم قبل از میلاد باز می‌گردد، واقع شده‌اند (ابونقطه، ۲۰۰۲: ۷۲).

نتیجه:

شمال و غرب سوریه به دلیل طبیعت زیبا که مشابهت فراوانی با سرزمین اصلی امپراتوری روم داشت، خیلی زود مورد توجه پادشاهان این حکومت قرار گرفت و آنها شروع به ساخت شهر در این بخش از سوریه باستان کردند یا شهرهای قدیمی را گسترش داده و بازسازی کردند. یکی از تأسیسات عمومی و مهم شهرهای رومی تئاتر بود که این سازه مهم فرهنگی، تفریحی در مراکز این شهرها بنا می‌شد و نهایت دقت مهندسی و فنی را در ساخت آنها بکار می‌بردند. چنان که برخی از تئاترهای این منطقه مانند تئاتر افامیا و نبی هوری از نظر وسعت، زیبایی و تزئینات دست کمی از تئاترهای شهر رم نداشتند.

هم چنان که ملاحظه شد، در ساخت تئاترهای شمالی و غربی سوریه، از سنگ آهک که قابلیت خاصی در شکل‌گیری دارند، استفاده شده است. این امر را می‌توان از طریق تزئینات فراوان در تئاترهای این مناطق مشاهده نمود.

از سوی دیگر تئاترهای رومی، از هیچ یا نقطه صفر ایجاد نشده‌اند؛ بلکه این بناها تکامل و توسعه‌ای از تئاترهای یونانی می‌باشند که این امر در سوریه نیز نمود پیدا کرده است. این موضوع را زمانی بهتر درک می‌کنیم که متوجه تزئینات معماری تئاترهای رومی در مناطق شمالی سوریه می‌شویم. چرا که تزئینات آنها با سنت‌های هلنیستی رابطه مستقیم دارد. عناصر اساسی تئاترها شامل یک صحنه، نشیمنگاه تماشاچی‌ها و ارکستر به همان شکل اولیه خود باقی مانده و از نظر فرم هیچ تغییری پیدا نکرده است؛ اما می‌توان اظهار داشت که تغییرات شامل ابعاد عناصر مذکور بوده است. از سویی لازم به ذکر است که بیشتر تئاترهای شمال و غرب سوریه در زمین‌های مسطح ساخته شده‌اند؛ در حالی که معمول این است که تئاتر را در دامنه شیب‌دار تپه‌ها بسازند.

در مورد استفاده از تئاترهای رومی در سوریه، تفاوتی با استفاده از آنها در دیگر ایالات تابعه امپراتوری روم دیده نمی‌شود. تئاتر در آغاز، برای اهداف مذهبی بکار می‌رفت؛ اما بعدها و با توسعه ادبیات توسعه یافت تا اینکه جنبه کاملاً مدنی به خود گرفت و زوایایی از زندگی اجتماعی، تبلیغات عمومی و سخنرانی‌های سیاسی را منعکس می‌کرد. علاوه بر این، در آن زمان برخی از ورزش‌ها مانند بازی با توپ، بازی‌های ایسمی، مبارزه گلاادیاتورها با یکدیگر و یا مبارزه با جانوران درنده نیز در آنها برگزار می‌شد.

منابع:

١. أبونقطه، ياسر محمد (٢٠٠٢). المسارح الأثرية في سورية، *مجلة الفيصل*، (٣١٥)، ٦٢-٧٣.
٢. جود الله، فاطمه (١٩٩٩). سورية نبع الحضارات تاريخ وجغرافيه أهم المواقع الأثرية، دمشق: الحصاد.
٣. جورية، وعد (٢٠١٨). بالصور .. المسرح الروماني في مدينة جبلة، برگرفته از سايت: <http://sanasyria.org>.
٤. خير بك، إبراهيم يونس (٢٠١٤). تاريخ جبلة وأثارها، دمشق: الهيئه العامه السوريه للكتاب.
٥. زكريا، أحمد وصفي (١٩٥٧). مدينه أفاعيه الأثرية وصلتها بسهل الغاب، *مجلة الحوليات الأثرية العربيه السوريه*، (٧)، ٩٥-١٢٤.
٦. زهدى، بشير (١٩٥٦). بناء وتنظيم المدن السوريه في العصر الروماني، *مجلة الحوليات الأثرية العربيه السوريه*، (٦)، ٤٧-٦٧.
٧. شارل بالتى، ج.، شارل بالتى، جان (١٩٩٩). *أفاميا الموقع والمتحف*، (ترجمه موسى ديب الخورى)، دمشق: وزاره الثقافه.
٨. شارل بالتى، جان (١٩٨٣). افاميا (قلعه المضيق حماه) تنقيبات البعثه البلجيكيه، (ترجمه نسيب صيلبي)، *مجلة الحوليات الأثرية العربيه السوريه*، (٣٣)، ٢٩٣-٢٩٥.
٩. الشهابي، قتيبه (٢٠٠٦). *معجم المواقع الأثرية في سورية*، دمشق: وزاره الثقافه.
١٠. عبد الكريم، مأمون (٢٠٠٩). *آثار العصور الكلاسيكيه في بلاد الشام*، دمشق: جامعه دمشق.
١١. عبد المسيح، جانين، و جولان، ماتيلد، و شبيب، شاكر (٢٠٠٨). تقرير أولى عن دراسه السور الجنوبي في موقع النبي هورى (سيروس) مواسم التنقيب ٢٠٠٧ - ٢٠٠٨، *مجلة الوقائع الأثرية في سورية*، (٤)، ٢١٥-٢١٦.
١٢. عبد المسيح، جانين، و كيناوى، عمار (٢٠١٢). تقرير البعثه السوريه اللبنانيه المشتركه في موقع سيروس (النبي هورى) ٢٠١١، *مجلة الوقائع الأثرية في سورية*، (٦)، ١٤٩-١٦٠.
١٣. العش، أبو الفرج (١٩٦٠). *آثارنا في الاقليم السوري الجمهوريه العربيه المتحده*، دمشق: الجديده.
١٤. غلاونجى، مى مصباح (١٩٨٥). المسرح الروماني في مدينه جبلة، *مجلة التراث العربى*، (١٨)، ٢٢٠-٢١٣.
١٥. قادوس، عزت زكى حامد (٢٠٠٠). *آثار العالم العربى في العصرين اليونانى والرومانى القسم الآسيوى*، الاسكندريه: المعارف.
١٦. قنباز، وليد (١٩٨٣). أفاعيه (قلعه المضيق)، *مجلة الفيصل*، (٧٢)، ٣٥-٤٧.
١٧. القيم، على (١٩٩٢). سيروس (النبي هورى)، *مجلة المعرفه*، (٣٤١)، ١١٠-١١٧.
١٨. المبيض، على (٢٠١٨، تشرين الأول ٢٤). مدرج جبلة من أجمل الآثار الرومانيه على الساحل الفينيقي، *الوطن*، ١١.
19. Abdul Massih, J., Benech, C., and Gelin, M (2009). First results on the city planning of Cyrrhus (Syria), *ArcheoSciences*, 33(suppl.), 201-203.
20. AbdulMassih, J (2012). La mission archéologique libano-syrienne de Cyrrhus, *bilan des travaux 2006-2011, Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 156(1), 303-330.
21. AbdulMassih, J., & Al-shbib, s (2016). Cyrrhus\Nebi Houri (Aleppo), In Kanjou, Y., and Tsuneki, A. (Eds.), *Ahistory of syria in one hundred sites* (pp. 362-366). England: Archaeopress Archaeology Oxford.
22. American Association for the Advancement of Science (2014). Ancient History, Modern Destruction: Assessing the Current Status of Syria's World Heritage Sites Using High - Resolution Satellite Imagery, Retrieved from <https://www.aaas.org>.
23. Balty, J. C (1988). Apamea in Syria in the second and third centuries A.D, *Journal of Roman Studies*, (78), 91-104.
24. Dentzer-Feydy, J., Vallerin, M., Fournet, T., Mukdad, R., & Mukdad, A (2007). *Bosra, aux portes de l'Arabie* (No. 5), Beyrouth: Institut Francais du Proche-Orient.

25. Finlayson, C (2012). New Excavations and a Reexamination of the Great Roman Theater at Apamea, Syria, Seasons 1–3 (2008–2010). *American Journal of Archaeology*, 116(2), 277-319.
26. Frézouls, E (1959). Recherches sur les théâtres de l'Orient Syrien, *Syria*, (36) 202-228.
27. Jamous, B (2012). *Theatres in Syria* (Vol. 1), Syria: Ministry of culture.
28. Nadobnik, W (2018). Kościół męczennika Dionizego w Cyrze (Nebi Hour, Syria)—próba identyfikacji. *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae*, 28(2), 57-64.
29. Patricio, Teresa and Tarcis Stevens (2003). The Roman Theatre of Jebbleh in Syria: Analysis of the construction form. S. Huerta (Ed.), *Proceedings of the First International Congress on Construction History* (PP.1601-1612), Madrid: The Construction History Society.
30. Sear, F (2006). *Roman theatres: an architectural study*, New York, NY: Oxford University Press .
31. Ubelmann, Yves., & Saad, Houman (2015). Jableh theatre, Retrieved from: [https:// www.dgam.gov.sy](https://www.dgam.gov.sy).
32. Vannesse, M., Haut, B., Debaste, F., & Viviers, D (2014). Analysis of three private hydraulic systems operated in Apamea during the Byzantine period, *Journal of archaeological science*, (46), 245-254.